

5. *Матвієнко О.* Спеціальність 029 "Інформаційна, бібліотечна та архівна справа": у пошуках "інформаційного фахівця" / О. Матвієнко, М. Цивін // Вісник Книжкової палати. — 2016. — № 10. — С. 32—35.
6. *Ільганасва В. О.* Бібліотечна освіта: нова парадигма розвитку / В. О. Ільганасва; НБУ ім. В. І. Вернадського. — Київ, 1996. — 254 с.
7. *Инфосфера: Информационные структуры, системы и процессы в науке и обществе* / Ю. М. Арский, Р. С. Гиляревский, И. С. Туров, А. И. Черный. — Москва : ВИНТИ, 1996. — 489 с.
8. *Почепцов Г. Г.* Коммуникативний інжиніринг: теорія і практика : навч. посібник для студентів і аспірантів. — Київ : Альтерпрес, 2008. — 408 с.
9. *Современная информатика: наука, технология, деятельность* / Р. С. Гиляревский, Г. С. Залаев, И. И. Родионов, В. А. Цветкова; Под ред. Ю. М. Арского. — Москва : ВИНТИ, 1998. — 220 с.

Проанализировано становление информационной деятельности, определен вектор ее дальнейшего развития в информационном обществе.

Incipience of information functions was analyzed, the vector of its further development in the information society is determined.

Надійшла до редакції 11 липня 2017 року

ІСТОРИЧНІ РОЗВІДКИ

УДК 821.161.2-93.09"189/190"

Руслана Палійчук,

*завідувач сектору рідкісних видань
відділу наукової організації та зберігання фонду
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського*

Вплив суспільно-історичного становища в Україні на розвиток літератури для дітей кінця XIX — початку XX століття

У статті висвітлено історичний розвиток національної дитячої книжки, проаналізовано джерельну базу дослідження та відображення аспектів питання в науковому доробку фахівців з літературознавства, мовознавства, педагогіки та психології. Для викладу матеріалу використано документи з фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Ключові слова: література для дітей, книжки, письменники, педагоги.

У сучасних умовах пошуку якомога ефективніших шляхів реорганізації освітньої системи України постають вимоги щодо вироблення нового розуміння місця дитини та її потреб у загальному комплексі культурно-освітніх, суспільних та націєтворчих реалій. На цьому тлі надзвичайно актуальним є дослідження виховного значення літератури у процесі формування цілісної особистості, адаптованої до вимог сьогодення. Період кінця XIX — 20-ті рр. XX ст. був важливим для усвідомлення українцями власної національної й мовно-культурної ідентичності та характеризувався помітним зростанням уваги суспільства і письменників до літератури для дітей як особливого чинника формування й виховання особистості, задоволення її морально-естетичних, пізнавальних, ціннісно-орієнтаційних потреб. Суспільно-політичні процеси, зокрема Українська революція 1917—1921 рр., також вплинули на дитячу книгу, її сприйняття та завдання, що перед нею ставилися.

Історіографія й джерела. Зважаючи на актуальність питання й дискусійність певних його аспектів,

зокрема термінологічного та методологічного, різні напрями дослідження дитячої літератури широко висвітлюються в науковому доробку фахівців з педагогічних, літературознавчих та психологічних дисциплін. Інформативною та змістовною є праця О. Вовк. Науковець розкриває особливості національно-культурних процесів на українських землях, їхній вплив на тематику та спрямування літературної творчості, докладно розглядає особистий внесок Б. Грінченка у розвиток літератури для дітей [1]. У статті О. Січкара проаналізовано основні тенденції розвитку та сучасний стан видавництва й наукового дослідження української дитячої книги, звернуто увагу на низький рівень її доступності для широкого загалу [20]. В. Кизилова визначає наявні у сучасному літературознавстві підходи до розуміння терміна "дитяча література", визначення функцій та змісту книги для малечі і робить висновок, що дитячою можна вважати літературу художнього спрямування, орієнтовану на інтереси дитини, задоволення її естетичних потреб та формування світогляду й особистості [11]. Проте

серед фахівців з літературознавства досі немає одностайності в питанні термінології і чіткого визначення понять "література для дітей", "дитяча література".

До сучасної концепції української літератури для дітей та її місця в загальному літературному процесі звертаються Т. Кремінь [14], Р. Стаднійчук [21]. Термінологічні та концептуальні аспекти цього сегмента видань розглядає О. Папуша [19]. Варті уваги дослідження І. Луценко, А. Подолинного та Б. Чайковського, в яких розглянуто етапи розвитку української дитячої літератури упродовж XI—XVIII ст. [17].

Джерельною базою пропонованої публікації слугували примірники видань літератури для дітей із фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, праці літературознавчого та педагогічного характеру діячів науки і культури, діяльність яких припала на кінець XIX — 20-ті рр. XX ст. Дитяча книга з фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки ім. В. О. Сухомлинського початку XX ст. та під час Української революції 1917—1921 рр. характеризується переважно фольклорно-етнографічним [15], пізнавальним спрямуванням [4], суспільною тематикою авторської творчості [12].

Статті в періодичних виданнях і книги, присвячені культурно-просвітницькій та літературознавчій тематиці, є цінним джерелом, оскільки відображають ставлення освіченої спільноти до проблеми створення, видавництва та художнього оформлення літератури для дітей, її світоглядного значення в певний період. Зокрема, публікація та літературний огляд В. Чередниченко відображають погляди на вимоги до дитячої книги та формування шкільних бібліотек у містах і селах [25]. Важливим є висвітлення ролі української мови у справі освіти та виховання у виданні Б. Грінченка "Якої нам треба школи" [5].

Вклад основного матеріалу. Кінець XIX — початок XX ст. характеризувався значним зростанням уваги вчених, письменників, громадських діячів до питань народної освіти та підвищення культурного рівня населення. Одним із важливих аспектів цього напрямку було створення не лише навчальної та методичної літератури, а й доступних для пересічної дитини книг, які мали б виховне значення, відповідали естетичним і пізнавальним запитам малечі різного віку та соціального стану.

Упродовж 1917—1921 рр. відбулася помітна активізація друку дитячої літератури. Лише в 1919 р. на території України було видано понад 150 дитячих книжок, із них майже 100 — українською мовою, зокрема твори Т. Шевченка, І. Франка, Марка Вовчка, Лесі Українки, Л. Глібова, В. Винниченка, Б. Грінченка, М. Кошубинського, та книги, перекладені з інших мов (Марк Твен, Д. Дефо, Р. Кіплінг та ін.) [10, с. 24—25].

Останнім часом дослідники все активніше звертаються до літературної спадщини Б. Грінченка, Х. Алчевської, Ю. Федьковича, В. Винниченка [20, с. 197—201]. Літературознавці, фахівці з дитячої психології, педагогіки одностайні у думці, що книги

для дітей і про дітей становлять особливий комплекс літератури, який має не лише естетичне значення, а й виховне навантаження, формує світогляд, сприяє розвитку особистості. Відповідно гаку літературу потрібно створювати з урахуванням низки специфічних факторів: психологічних, педагогічних, пізнавальних, морально-етичних, естетичних тощо; видання має становити єдність змісту, оформлення та ілюстрацій.

Тенденція до такого розуміння дитячої літератури простежується вже з початку XX ст. Зокрема, 1917 р. у "Педагогічному журналі: для вчителів початкових шкіл Полтавщини" опубліковано статтю української письменниці, перекладача, педагога В. Чередниченко. У матеріалі, орієнтованому на сільських учителів, авторка зазначала: аби задовольнити пізнавальні та естетичні потреби дитини, зміст літератури для неї має ґрунтуватися на певних принципах. Книга мусить бути цікавою, сприяти дитячій допитливості. Особливий аспект — правдивість, хоча жорсткий реалізм з деталізацією негативних явищ неприпустимий. Під час комплектування шкільних бібліотек потрібно також ураховувати регіональний критерій, особливості економічного та соціального середовища [24, с. 14], оскільки книжка має бути зрозумілою, розповідати про знайомі дитині речі. Лише в такий спосіб буде досягнуто відповідного виховального ефекту [24, с. 14—15]. Як приклад дитячих творів, що відповідають цим принципам, В. Чередниченко наводить оповідання С. Черкасенка та С. Коваліва [24, с. 17]. Важливими ознаками якісної літератури для дітей авторка вважала використання простої та виразної літературної української мови і художнього оформлення видань. Проблемі ілюстрацій В. Чередниченко приділила окрему увагу, оскільки малюнки у книжках для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку відіграють важливу роль у поясненні змісту, сприяють розвитку уваги до деталей та зв'язного мовлення [24, с. 18].

На важливості дитячої книги наголошував також І. Франко, творчість якого опрацьовано в науковому доробку Н. Тихолоз [23, с. 2—6]. На основі проведеного аналізу дослідниця зазначає, що за тематикою, ритмікою, художніми засобами серед творів І. Франка для дітей можна виокремити вікові напрями, суголосні з рівнем психологічного розвитку та особливостями світосприйняття (оскільки письменник адресував казки власним дітям і орієнтувався на їхні потреби, що спричинило відповідну періодизацію творчості):

— казки для малят дошкільного віку (1891—1895 рр.);

— прозові авантюрно-розважальні казки для дітей віком 6—12 років (1896—1898 рр.);

— пізнавальні казки для дітей віком від 10 до 15 років (кінець 90-х рр. XIX — початок XX ст.) [23, с. 2—3].

Сучасні межі вікових категорій, за висновками фахівців з вікової психології, розподілено за таким принципом:

— ранній дитячий вік (від 1 до 3 років);

— дошкільний (3—6/7 років);

- молодший шкільний вік (6/7—10/11 років);
- середній шкільний, або підлітковий, вік (11/12—14/15 років);
- старший шкільний вік (15/16—17/18 років);
- зріла юність (18—20 років) [1, с. 50].

Науковці також наголошують, що варто враховувати й інші чинники, які можуть впливати на особливості сприйняття, зокрема психічні, соціально-економічні, історичні та географічні умови, в яких проживає дитина, традиції виховання та ментальність.

Обсяг україномовної літератури для дітей, виданої до 1917 р., у фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського доволі обмежений, оскільки урядова політика заохочувала насамперед видання російськомовних творів для малечі. У фонді бібліотеки зберігається видана у Києві в 1917 р. у друкарні Центральної Ради збірка пісень і казок для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку "Дітські пісні та казки", матеріал до якої зібрав і впорядкував М. Лободовський — перекладач, літературознавець, автор праць релігійно-філософського спрямування та просвітитель [15]. Видання яскраво свідчить про увагу українського письменства до формування світогляду дитини, її виховання на основі народних традицій, оскільки автор збирав матеріал у різних регіонах України (Київщина, Чернігівщина, Полтавщина, Катеринославщина, Херсонщина, Харківщина, Поділля, Волинь, Галичина). М. Лободовський обстоював упровадження освіти українською мовою та розширення сфери її використання в суспільстві. Працюючи над дитячими книжками, намагався дотримуватися принципу мовного колориту, прищеплювати юним читачам повагу до рідної мови.

Схоже за тематикою видання, опубліковане російською мовою 1919 р. у Москві, впорядкувала дитяча письменниця, педагог-практик К. Лукашевич [16]. Казки, що увійшли до цієї книги, авторка дібрала зі збірок П. Чубинського, Г. Данилевського, О. Афанасьєва та ін.

У збірці оповідань для дітей "Писанка", упорядкованій С. Ковалівим і виданій 1910 р. у Львові, розміщено низку творів про побут селянських родин Галичини. Автор з великими труднощами здобув освіту, закінчив 1875 р. Львівську учительську семінарію і понад 40 років учительював спочатку в школі рідного села, а з 1879 р. — у місті Бориславі на Львівщині [3, с. 171—172]. У просвітницькому доробку С. Коваліва — майже 40 педагогічних статей і методичних розробок з викладання шкільних предметів, низка підручників, понад 150 оповідань і нарисів для дітей [2, с. 249—250], частина з яких увійшла до згаданої збірки.

Особливістю цих творів є прості й доступні, подекуди гумористичні оповіді про повсякденне життя людей, господарство, професії тощо. Автор повсякчас наголошував на значенні освіти для розширення світогляду людини, можливості обрати власну дорогу в житті. Змальовуючи долю дітей, які прагнуть до навчання, однак змушені йти працювати, щоб прогодувати родину, письменник згадує і власний

життєвий досвід. У 1875 р., після закінчення вчительської семінарії, він був змушений відмовитися від посади і повернутися додому, оскільки мав виховувати чотирьох молодших братів і сестер [13, с. 210]. Одним із напрямів творчості С. Коваліва було ознайомлення з навколишнім світом, природою Західної України [12], що сприяло формуванню у дитини естетичного почуття, національної свідомості, любові до праці та природи.

Цікавим зразком дитячої книги вважаємо оповідання С. Черкасенка "Воронько", оприлюднене 1917 р. у видавництві "Українська школа", яке спеціалізувалося на друкуванні україномовних шкільних підручників та видань для дітей, зокрема серії "Книжки для колективного читання (з малюнками)".

Оповідання вийшло окремим виданням за ініціативи С. Русової, Ю. Сірого, Я. Чепіги, С. Черкасенка [26]. Автор твору народився 1876 р. на Миколаївщині. Селянське походження та складний шлях до освіти й учительського звання значною мірою позначилися на його світогляді. Після закінчення Новобузької вчительської семінарії впродовж 1901—1910 рр. він працював учителем на Лідівських рудниках на Донеччині [18, с. 139—142]. Особливості побуту та повсякденної роботи людей цього краю надихнули до написання низки творів, присвячених життю шахтарів. Окрім шахтарського циклу оповідань, авторству С. Черкасенка належить читанка для дітей "Рідна школа. Перша читанка" [27] та нарис педагогічного спрямування "Шевченко та діти" і "Шевченко педагогом" [28].

"Воронько" — одне з оповідань, що спершу увійшло до виданої 1909 р. збірки "На шахті. Малюнки з шахтарського життя"; розповідає про жорстоке поводження з тваринами на шахтах і в тогочасній промисловості. Лейтмотив цієї замальовки з повсякденного побуту працівників шахт — виховання співчуття до важкої праці, до тварин, залежних від доброї волі господарів і відповідальності людини за власні вчинки й рішення. Розуміючи специфіку сприйняття дитини, її схильність усвідомлювати основну ідею твору крізь призму світобачення тварини чи казкової істоти, С. Черкасенко виводить у центр подій як головну дійову особу не людину, а коня, що так само здатен відчувати дійсність, розуміти неприродність жорстокого поводження [26]. В. Черденченко у рекомендаціях щодо книжок для ознайомлення з гірничою справою пропонує оповідання С. Черкасенка саме через їхню адаптованість до дитячого сприйняття і, відповідно, придатність до поступового розширення знань про навколишній світ та особливості різних професій [24, с. 15].

Одним із найважливіших напрямів історії української культури кінця XIX — початку XX ст. було народництво, яке суттєво вплинуло на тенденції розвитку літератури, зокрема дитячої. Б. Грінченка його сучасники, в тому числі вчений і громадський діяч С. Єфремов, який брав діяльну участь в Українській революції 1917—1921 рр., вважали символом

епохи через прихильність до ідей відродження національної свідомості [1, с. 32—33], культури і насамперед мови. У ході мовної полеміки 1890-х рр. Б. Грінченко послідовно дотримувався ідеї впровадження української мови в галузі народної освіти, в повсякденному, управлінському та науковому використанні [22, с. 98—99]. Як учитель з багаторічним досвідом роботи Б. Грінченко розумів важливе значення викладання рідною мовою у школах та не менш важливу роль самостійного читання. Письменник акцентував увагу на потребі україномовної літератури на всіх рівнях освіти та закликав всіляко сприяти її виданню [5]. Він поєднав у нерозривний комплекс питання книговидавництва, педагогіки, народної освіти та літератури, написаної для дітей і про дітей [1, с. 45]. За його ініціативи та безпосередньої участі виходили художні твори, адаптовані історичні оповідання, підручники та навчальна література, переклади кращих здобутків світового письменства [6, с. 172—173]. Творчий доробок Б. Грінченка активно перевидався після його смерті, зокрема у добу революційних подій 1917—1921 рр., і до сьогодні не втратив художнього та морально-педагогічного значення.

У 1917 р. у черкаському видавництві "Сіяч" вийшла друком книга Б. Грінченка "Про пустині" [4], що містила відомості про пустелі Африки, Азії та Америки, їхні географічні характеристики, рослинний і тваринний світ, побут і звичаї населення. Популярний характер викладу матеріалу зумовили особливості сприйняття інформації дитиною молодшого та середнього шкільного віку, книга допомагала формувати ширше уявлення про довкілля. Головна думка—можливість перетворити пустелі на родючі землі, а також заклик до єдності, спільної роботи для досягнення кращого майбутнього: "Багато ще до того треба людям науки та вміння робити гуртом одно-стайно великі діла" [4, с. 56].

Результати аналізу спеціалізованих та дитячих видань із фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського уможливають висновок, що розвиток літератури для дітей був нерозривно пов'язаний із загальними культурно-просвітницькими тенденціями українського суспільства. Широка тематика творів і специфіка їхнього художнього оформлення свідчать про всебічну увагу письменників до потреб дитини з урахуванням її вікових особливостей. Це казки, пісні, розваги для дітей молодшого віку, і авторські оповідання суспільної спрямованості, і пізнавальна література.

Список використаної літератури

1. Вовк Олена. Борис Грінченко та проблеми розвитку української дитячої літератури: художнє вираження етнокультурної кореневості : монографія / Олена Вовк; [наук. ред.: О. Ф. Химин]; Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. — Дрогобич : Вид. від. Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. І. Франка, 2014. — 166 с.
2. Гірняк Світлана. Стефан Ковалів: штрихи до мовного портрета / Світлана Гірняк // Актуальні питання гуманітарних наук. — 2005 — вип. 12. — С. 248—254. — Режим доступу: http://drohobych.net/youngsc/AQGS/2015_12/36.pdf. — Назва з екрана.
3. Гірняк С. II. Тексти творів Стефана Коваліва як репрезентанти мовних особливостей Східної Галичини / С. П. Гірняк. — С. 171—177. — Режим доступу: file:///D:/User/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/Nchnpu_10_2014_11_40.pdf. — Назва з екрана.
4. Грінченко Б. Про пустині / Грінченко Борис. — Черкаси : Сіяч, 1917. — 2-ге вид. — 56 с.
5. Грінченко Б. Якої нам треба школи / написав Б. Грінченко. — 4-ге вид. — Київ : Криниця, 1917. — 31 с.
6. Денисюк І. Особливості просвітницької діяльності Бориса Грінченка в аспекті українського дитячого книговидавництва / І. Денисюк // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : наук. зб. / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. — Умань : [б. в.], 2007. — Вип. 22. — С. 171—174.
7. Дитяча література. Хрестоматія. Маловідомі твори українських письменників II половини XIX — I половини XX ст. : навч. посіб. / Упоряд. Н. І. Богданець-Білошаканко. — Київ : Слово, 2006. — 256 с.
8. Зайцева К. Наратологічні аспекти дослідження сучасної дитячої літератури / Катерина Зайцева // Літературознавчі студії КНУ. — Вип. 35. — ВІЩ "Київський університет", 2012. — С. 220—225.
9. Исторический обзор деятельности Харьковского Общества распространения в народе грамотности 1869—1909. — Москва : Тип. Т-ва И. Д. Сытина, 1911. — 261 с.
10. Іванюк С. С. Адресат — майбутнє. Герой і концепція української радянської прози для дітей (1917—1941) / С. С. Іванюк / АН УРСР, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка: відп. ред. М. Г. Жулинський. — Київ : Наук. думка, 1990. — 128 с.
11. Кизилова В. В. Дитяча література: стан, проблеми, перспективи / В. В. Кизилова. — Режим доступу: <http://docviewer.yandex.ua/print.xml?uid=0&sk=01c9057ea6b7c6>. — Назва з екрана.
12. Ковалів С. Писанка. Оповідання для молодіжи / Стефан Ковалів // Літературно-наукова бібліотека. — Серія 1. — Ч. 122. — Львів : Друкарня Наукового товариства імені Шевченка, 1910. — Т. 2. — 153 с.
13. Коцопей Г. Питання виховного ідеалу української молоді у творчій спадщині Стефана Коваліва / Ганна Коцопей // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. — 2014. — Вип. 48. — С. 209—216.
14. Крем'як Т. Концептуальна своєрідність сучасної української дитячої літератури (на матеріалі творчості Валерія Бойченка) // Педагогічна думка. — 2007. — № 2. — С. 23—27.
15. Лободовський М. Дітські пісні, казки й загадки / М. Лободовський. — Київ: Друкарня Української Центральної Ради. — 1917. — 126 с.
16. Лукашевич К. Малороссийские сказки для детей / Клавдия Лукашевич. — Москва : Типография товарищества И. Д. Сытина. — 1909. — 198 с.
17. Луценко І. А. Зародження і розвиток давньої української дитячої літератури (XI—XVIII ст.) / І. А. Луценко. А. М. Подолинний, Б. Й. Чайковський // Слово і час. — 1995. — № 3 (411). — С. 69—75.
18. Майборода Н. В. Шахтарські мотиви "малої прози" Спиридона Черкасенка / Н. В. Майборода // Наук. вісн. МДУ ім. В. О. Сухомлинського. — Вип. 4.13 (104) Філологічні науки. — С. 139—142. — Режим доступу: <file:///D:/User/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4>

- %D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/Nvmduf_2014_4.13_30%20(1).pdf. — Назва з екрана.
19. *Патуша О.* Дитяча література як маргінес літературознавчої теорії: до проблеми конститування об'єктів наукового дискурсу // *Слово і час*. — 2004. — № 12. — С. 20—26.
  20. *Січкара О.* Історія, стан і перспективи розвитку української літератури для дітей і про дітей // *Українська література ХХ століття*. — С. 197—201. — Режим доступу: <http://docviewer.yandex.ua/print.xml?uid=0&sk=01c9057ea6b7c6>. — Назва з екрана.
  21. *Стаднійчук Р.* Дитяча література: від реалій до ідеалу // *Слово і час*. — 1994. — № 9—10. — С. 41—44.
  22. *Стаховський С. М.* Педагогічні погляди Б. Грінченка / С. М. Стаховський // *Пед. науки : зб. наук. пр. / Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка*. — Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2005. — [Ч. 1]. — С. 94—100.
  23. *Тихолоз Н.* "Як дітям мати, з любові..." Етика і поетика Франкових казок // *Дивослово*. — 2003. — № 11. — С. 2—6.
  24. *Чередниченко В.* Дитяча книжка у сільській школі / В. Чередниченко // *Педагогічний журнал: для вчителів початкових шкіл Полтавщини*. — Полтава, 1917. — № 7—12. — С. 13—24.
  25. *Чередниченко В.* Огляд дитячих книжок / В. Чередниченко // *Педагогічний журнал: для вчителів початкових шкіл Полтавщини*. — Полтава, 1917. — № 7—12. — С. 99—111.
  26. *Черкасенко С.* Воронько. Оповідання / Спиридон Черкасенко. — Київ : Українська школа, 1917. — 15 с.
  27. *Черкасенко С.* Рідна школа. Перша читанка / склан Спиридон Черкасенко. — Санкт-Петербург : Благотворительное Общество издания общепользных и дешевых книг, 1912 (Тип. Т-ва. п. ф. "Электро-типография Н. Я. Стойковой").
  28. *Черкасенко С. І.* Шевченко і діти. П. Шевченко педагогом / С. Черкасенко. — Вид. 2-ге. — [Київ] : Видавництво "Українська школа" під орудою С. Русової, Ю. Сірого, Я. Ченіги і С. Черкасенка № 1, [1917]. — 27 с.

В статтє рассматривается историческое развитие национальной детской книги, проанализированы источники исследования и отображения аспектов вопроса в массиве научных работ специалистов по литературоведению, языковедению, педагогике и психологии. Для изложения материала использованы документы из фонда Государственной научно-педагогической библиотеки Украины имени В. А. Сухомлинского.

The article deals with the historical development of the national children's book analyzes the source base research and reflection aspects of the issue in the scientific heritage specialists in literature, linguistics, education and psychology. The author has used the documents from the fund of V. O. Sukhomlynskyi State Scientific Pedagogical Library of Ukraine for compiling this article.

Надійшла до редакції 5 квітня 2017 року

УДК 8'1:005.92]"17/18"

Людмила Чередник,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри українознавства, культури та документознавства
Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

Особливості діловодства XVIII—XIX століть: історико-лінгвістичний аналіз

У статті досліджено документацію, структуру діловодних актів XVIII—XIX століття. На прикладі матеріалів Державного архіву Полтавської області проаналізовано лінгвістичні особливості окремих видів документів, простежено їхню генезу від доби Гетьманщини до сьогодення.

Ключові слова: ділова документація, диференціація документів, композиція, лінгвістичні особливості ділових паперів.

Становлення сучасного діловодства як самостійної науки — складний процес, який відбувався упродовж тривалого періоду. Вагоме місце у ньому належить історичному документознавству, що вивчає документ у тісному зв'язку із еволюцією суспільства, адже дослідження минувшини невіддільне від знання генезису документних форм.

Цікавим у розвитку документних форм є період XVIII—XIX століть. З одного боку, це доба Гетьманщини (XVIII ст.), упродовж якої створено багато документів, що у виводженій формі дійшли й до наших

днів. З другого — складний етап у розвої української мови (XIX ст.), пов'язаний з її витісненням російською.

Як свідчать дослідження, проблема вивчення видів документів і форм їхньої організації періоду Гетьманщини має давню історію, яку започаткували видатні українські історики М. Костомаров ("Павел Полуботок") і М. Грушевський ("Ілюстрована історія України"). Науковці цікавилися діловодством тієї доби, розглядаючи у своїх працях, зокрема, і функції канцелярії, яка діяла при гетьманові. Вчені зауважували, що "крім основних адміністративних обо-